

lation and defining the requirements for it. The author points out the diversity and multiplicity of differenced models of legal constitution of the intelligence services in connection with high resistance of harmonizing tendencies. He also highlights significant differences in the regulation of internal and external intelligence services arising from differences between the focus and the na-

ture of their activities. He summarizes the requirements that should intelligence services legislation implement. The basic requirement is statutory regulation of the establishment, mandate, competence and external control. He summarizes opinions on the subject of the doctrinal area (DCAF), but also relevant Recommendations of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe.

K právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob

Radek Ruban*

1. Úvodem¹

Rozlišování subjektů práva na osoby fyzické a právnické není v teorii právní vědy ničím revolučním. Tato elementární dichotomie byla (při nejmenším v kazuistice) známa již ve starém Římě² a ani na našem území se pak nejedná o prvek nikterak nový, když normativní rámec upravující postavení – někdejší pojmoslovím – tzv. *morálních osob* je tuzemské právní kultuře znám více než dvě stě let.³ Mohlo by se proto zdát, že otázky spojené s povahou právnických osob, jejich subjektivitou či způsobem, jímž projevují svoji vůli, jsou již delší dobu komplexně vyřešeny a že tak není nutné jim věnovat dalšího prostoru. Právý opak je však pravdou.

* Radek Ruban je asistentem a doktorským studentem na Katedře obchodního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity.

¹ Tato stať vychází ze závěrů příspěvku nazvaného *O povaze právnických osob*, který byl přednesen na konferenci Dny práva konané ve dnech 14.–15. listopadu 2012 na Právnické fakultě Masarykovy univerzity (viz Ruban, R. *O povaze právnických osob*. In *Dny práva 2012*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 1897–1909). Části přejeté z písemného vyhotovení v tomto textu pro zachování jeho plynulosti nejsou vyznačovány.

Za cenné připomínky, rady a podněty si na tomto místě dovoluji poděkovat P. Koukalovi a J. Kotáskovi.

² K tomu blíže viz např. Beran, K. *Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnická osoba)*. Praha: Leges, 2012. 215 s.

³ Viz § 26 JGS Nr. 946/1811, Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie. K němu blíže viz např. Sedláček, J. § 26. In Rouček, F., Sedláček, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl první. (§§ 1 až 284)*. Reprint původního vydání. Praha: CODEX Bohemia, 1998. s. 247 a násl.

Je sice faktem, že se juristické osoby staly nedílnou součástí dnešního právního myšlení bez ohledu na to, zda právní teorie přesvědčivě vyřešila elementární otázky jejich existence a fungování, či nikoli. S názory, podle nichž proto být i jen sebemenší úvahy na toto téma postrádají hlubšího smyslu, však podle mého nelze vystačit. Prostřednictvím této statě se tedy připojuji k apelům,⁴ které před rezignací na snahu o objasnění základních pojmů varují a které poukazují na to, že nejcennější a základní devizou, resp. zárukou stability jakéhokoli právního řádu je jeho vnitřní bezrozpornost a logická výstavba, jichž však bez chápání obsahové náplně základních pojmů není možné dosáhnout. Podobně jako v matematice je i v právní vědě pro určení pravdivosti výroků nezbytné akceptovat základní sadu axiomů, které musí být vzájemně nezávislé, úplné a bezrozporné. Odstoupení od snahy objasnit základní pojmy jako by bylo také odstoupením od těchto základních paradigmat, bez kterých však jakákoli sofistikovanejší juristická úvaha ztrácí na svém smyslu.

Přestože jsem si v kontextu výše řečeného dobře vědom toho, že úvahy na tato témata nepatří mezi *mainstreamové* a že většina mých poznámek – i kdyby byly sebelepší – nepadne na živnou půdu, neboť jsou či budou běžnou praxí bez povšimnutí přehlíženy, dovoluji si „*přispět svojí troškou do mlýna*“ a čtenáři bez ambice na jejich apriorní správnost nabídnout několik svých myšlenek k právní subjektivitě, povaze a jednání právnických osob.

⁴ Z poslední doby lze zmínit např. úvod k monografii *Právní subjektivita* R. Pelikána (Pelikán, R. *Právní subjektivita*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 13) či z doby dřívější četné poznámky J. Hurdíka (např. Hurdík, J. *Pojem osoba a geneze jeho obsahu jako základ konstrukce osob v právním smyslu*. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2000, roč. 8, č. 3, s. 306–307.)

S ohledem na blížící se datum účinnosti přijaté re-kodifikační osnovy⁵ pak pravděpodobně nijak nezarazí, že své úvahy směřují mimo rovinu obecnou zejména k nadcházející úpravě. Zacílení textu pravděpodobně nepřekvapí tím spíše, že přijatá re-kodifikační osnova současné pojetí právnických osob, resp. tvorby a projevu jejich vůle do značné míry mění. Hlavním cílem této stati tedy je přijaté koncepční změny v této oblasti ve vazbě na obecnou nauku blíže analyzovat, upozornit tak na slabá místa nadcházející právní úpravy a v neposlední řadě též pokusit se nabídnout co nejpřijatelnější východiska ze slepých uliček.

2. O povaze právnických osob obecně

Aby bylo možné pojednávat o jednání právnických osob v přijaté re-kodifikační osnově, je v první řadě nezbytné uvést několik obecných slov k samotné podstatě juristických entit.

Teoretických koncepcí chápání právnických osob je nespočetné množství. Zejména v právních kruzích německých, rakouských a francouzských škol devatenáctého a počátku dvacátého století bylo toto téma podrobeno četným úvahám.⁶ Přes názorovou rozmanitost jednotlivých autorů lze v mezích klasických teorií rozlišovat mezi dvěma základními, proti sobě jdoucími proudy chápání elementární podstaty juristických entit, a to mezi (i) teorií *reality* a (ii) teorií *fikce*.

Teorie *reality* přiznává „[...] právnické osobě reálnou existenci, tj. reálné bytí, odlišné, pokud jde o korporace, od bytí lidí ji tvořících, resp. pokud jde o nadace, od lidí vůbec [ba dokonce v jistých názorových prouděch⁷] přisuzuje právnické osobě vlastnosti člověka, včetně vůle; [naproti tomu teorie fikce vychází z toho], že zákon v případě, že nějaké právo nemá subjekt, tj. člověka, tento subjekt finguje, tj. vytváří fikci, jako by subjekt existoval.“⁸ Zatímco teorie *reality* tak právní osobu vnímá jako substrát, který existuje nezávisle na vůli normotvůrce (tj. fakticky), je základem

teorie *fikční* presumpce reálné neexistence těchto entit. Z toho tedy plyne, že podstata rozlišování mezi oběma přístupy netkví v úvahách o tom, zda *právnícké* osoby jsou subjekty *práva*, tedy v rovině normativní, nýbrž toliko ve sporu o jejich reálnou existenci, tj. v rovině faktické.

Rozlišování mezi faktickým a normativním je přitom u právnických osob systematicky shodné s podstatou tohoto dualismu u druhé skupiny subjektů *práva*, tj. lidí, resp. osob fyzických. Ani člověk se totiž nestává fyzickou osobou (subjektem *práva*) pouze proto, že se narodí, nýbrž proto, že narozením je naplněna hypotéza *právní* normy, jejíž dispozice člověku *právní* subjektivitu přiřazuje.⁹ Je sice faktem, že současný právní řád přiznává *právní* subjektivitu všem lidem a že tak díky této konstrukci okamžik přiřazení *právní* subjektivitu s okamžikem narození ve všech případech bez výjimek splývá, resp. jej předchází, pro důkaz toho, že však lze zvolit rovněž rozdílné koncepční řešení, netřeba chodit daleko – postačuje zmínit římskou formuli *servus nullum caput habet*.

Jak k danému uvádí V. Knapp, který danou problematiku v tuzemské literatuře rozpracoval počátkem devadesátých let minulého století,¹⁰ „[...] v případě *nasciturus* právo podmíněně přiznává právní subjektivitu plodu v lůně mateřském, který ve smyslu biologického člověkem není.“¹¹ Opačně pak (zde již ne dle úvah Knappových, nýbrž mých vlastních) *právní* subjektivitu požívá rovněž člověk již delší dobu zesnulý, je-li nezvěstný, a to až do okamžiku právní moci autoritativního vyslovení domněnky smrti,¹² která je nad to (s účinky *ex tunc*) vyvratitelná. Tedy může-li „[...] existovat člověk (i když podle současného práva už se tak stát nemůže), který nemá právní subjektivitu, a naopak subjekt, který [...] člověkem není, ale právní subjektivitu má, jakoby jím byl, je tím dokázáno, [...] že právní způsobilost člověka jako fyzické osoby není dána přírodou, nýbrž právem.“^{13 14}

To pak platí i přes veškeré deklarace důvodové zprávy k NOZ¹⁵ rovněž v nadcházející právní úpravě,

⁵ Tato stať vychází ze stavu tuzemského právního řádu k 7. 11. 2013.

⁶ Ke genezi pojmu osoby, resp. osoby právnícké v tuzemské literatuře např.: 1) Hurdík, J. *Právnícké osoby: (obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. 169 s. 2) Hurdík, J. Pojem osoba a geneze jeho obsahu jako základ konstrukce osob v právním smyslu. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2000, roč. 8, č. 3, s. 306-313. 3) Beran, K. *Pojem osoby v právu: (osoba, morální osoba, právnícká osoba)*. Praha: Leges, 2012. 215 s.

⁷ Srov. např. Haff, K. *Grundlagen einer Körperschaftslehre. Teil 1: Gesetze der Willensbildung bei Genossenschaft und Staat*. Leipzig: Deichert, 1915. 108 s. [cit. dle: Hurdík, J. *Právnícké osoby: (obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 73.]

⁸ Knapp, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10–11, s. 984–985.

⁹ Srov. již např. Unger, J. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band, Das österreichische Erbrecht*. 3. Aufl. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf & Härtel, 1879. s. 313 a násl.

¹⁰ 1) Knapp, V. Člověk, občan a právo. *Právník*. 1992, roč. 131, č. 1. s. 1–15. 2) Knapp, V. Každý je způsobilý mít práva. (Je každý k tomu způsobilý?). *Právník*. 1994, roč. 133, č. 2. s. 97–102.

¹¹ Knapp, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10–11, s. 982.

¹² § 7 odst. 2 ObčZ, resp. § 195–200 OSŘ.

¹³ Knapp, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10–11, s. 982.

¹⁴ Z jiných autorů srov. též např. Fiala, J., Hurdík, J. K pojetí právnických osob. *Právník*. 1990, roč. 129, č. 10, s. 927.

¹⁵ Srov. důvodová zpráva k NOZ, s. 12–13, 20–21 a zejména pak s. 44–45.

neboť zákonný text mnohem výrazněji, než je tomu dnes, stanovuje, že „[č]lověk [...] se [pouze] považuje za osobu [...]“,¹⁶ tedy že člověk není subjektem práva *per se*, nýbrž že je jeho právní osobnost elementem ryze právním. Tím je i do budoucna zdůrazněno, že jen právo smí určit, kdo je jeho subjektem, resp. že právo při přiřazování právní subjektivity není omezeno reálnou existencí entity, jež má být za subjekt práva označena. To přitom plně koresponduje s konstatováním, že právní způsobilost (či v nadcházející právní úpravě právní osobnost) člověka jako fyzické osoby je vlastností toliko právní, resp. právem *aprobovanou*.

Obdobně jako na osoby fyzické je pak nezbytné nahlížet rovněž na osoby právnické, neboť také u nich je právní subjektivita atributem ryze právním, když pro právo shodně není rozhodující, zda *juristické* entity reálně existují, či nikoli (tj. stav faktický), ale pouze to, zda jim objektivní právo ukládá povinnosti či přiznává subjektivních práv (tj. stav normativní). „*Dlužno si totiž uvědomit, že pojem osoba (persona) je ryze normativní [a že v] oblasti kauzálního nazírání není žádných, osob ani fyzických, ani právnických.*“¹⁷ Přílehlavý je pak v tomto směru příměr A. Ehrenzweiga, který k danému uvádí, že „[...] subjekt práva existuje jen v právní vědě, stejně jako se podmět nachází pouze v gramatice [...]“¹⁸ (pozn. – překlad autor). Za subjekt práva (normativní abstrakt) je tak z hlediska pozitivistického možné označit kohokoli, resp. cokoli, neboť právo zásadně není omezeno reálným (faktickým) stavem, resp. reálnou (faktickou) existencí toho, co má subjektem práva být.

Druhým dechem je však nutné zdůraznit, že z hlediska funkčního vůle normotvůrce při udělování statutu právního subjektu přece jen omezena je. Pokud se totiž subjekt práva nemá stát pouhou „*bezduchou skořápkou*“, je možné za něj označit pouze (i) entity schopné konstituovat a následně projevit vlastní vůli, resp. (ii) jsou-li za subjekt práva označeny entity neschopné vlastní vůli utvořit či projevit, musí u nich být pro právo nutně vytvořena fikce, na jejímž základě jiné entity (touto vlastností nadány) vůli entit prvých konstituují či ji projevují za ně, nebo jejich jménem.¹⁹ Tedy jinak řečeno pro subjekty práva neschopné utvořit či projevit vlastní vůli musí být vytvořena fikce, na jejímž základě projev vůle jiných entit nadaných vlast-

ností vůli konstituovat a projevit bude subjektům prvním přiřazen.

Při nerespektování tohoto korektivu se subjekty práva neschopné utvořit či projevit vlastní vůli, u nichž právo nevytváří výše popsanou normativní konstrukci, (byť *de jure* způsobilé mít práva a povinnosti) stávají pouhou „*prázdou schránkou*“, která ztrácí své logické *ratio*, neboť je trvale paralyzována neschopností o „*své*“ vůli vstupovat či vystupovat do/z právních vztahů, resp. neschopností vykonat svá subjektivní práva či splnit své subjektivní povinnosti. To je stavem bez dalšího patologickým a funkčně vadným,²⁰ což nutí k závěru, že tento *korektiv* limitující vůli normotvůrce při přiznávání právní subjektivity by bezpodmínečně a za všech okolností naplněn být měl.

Jako dílčí shrnutí této části textu tedy lze uvést, že rozkol mezi teorií *reality* a teorií *fikce* se nachází toliko v rovině *faktické*. V rovině *normativní* mezi oběma přístupy vnímání podstaty *juristických* entit zásadně není a nemůže být rozdíl, neboť normotvůrce při vymezování subjektů práva není omezen a může tak za subjekt práva, resp. pro právo bez ohledu na faktický (reálný) stav či faktickou (reálnou) existenci daného označit cokoli. Pro zachování funkčnosti institutu právní subjektivity, je však vůle normotvůrce věcně limitována, a to tak, že ten u entit, které za subjekt práva označí, avšak které nejsou schopny utvořit či projevit vlastní vůli, pro právo musí vytvořit fikci, na jejímž základě budou vůle či projev jiné entity entitě prvé v rovině právní přiřazovány.

3. O normativním uznání právní subjektivity

Bylo-li řečeno, že vůle zákonodárce při vymezování subjektů práva zásadně není omezena a že ten tak může prostřednictvím právní normy za subjekt právních vztahů označit kohokoli, resp. cokoli, je na místě věnovat jistý prostor také otázkám, které souvisí s formou onoho normativního uznání.

Označí-li norma práva zákonně síly²¹ jistou entitu (ať již reálně existující, či neexistující) za právnickou osobu *výslovně*, o právnickou osobu, tj. subjekt práva, se zásadně jedná. Nabízí se však otázky, a) zda je ono výslovné označení nezbytné, či zda postačuje, aby norma práva k jisté entitě jako k právnické osobě *implicitně* přistupovala, a dále pak také, postačuje-li pouhý implicitní přístup, b) v čem jej spatřovat.

²⁰ K tomu lze *de lege lata* poukázat na paralelu v podobě ust. § 68 odst. 6 písm. a) zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, resp. § 172 odst. 1 písm. c) NOZ, kdy dlouhotrvající stav „*hibernace*“ společnosti (tedy stav, kdy společnost není schopna utvořit, resp. deklarovat vůli) vede k jejímu zrušení.

²¹ § 18 odst. 2 písm. d) ObčZ, resp. § 20 odst. 1 NOZ.

¹⁶ § 19 odst. 1 NOZ.

¹⁷ Weyr, F. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936. s. 113.

¹⁸ Ehrenzweig, A. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Erster Band, erste Hälfte, Allgemeiner Teil*. 6. Aufl. Wein: 1925. s. 173. („[...] das Rechtssubjekt existiert nur in der Rechtswissenschaft, so wie das Satzsubjekt nur in der Grammatik vorkommt.“)

¹⁹ Srov. též např.: 1) Dostálová, J., Harvánek, J. Nad některými otázkami právní subjektivity. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 1998, roč. 2, č. 3. s. 550 a násl. 2) Pelikán, R. *Právní subjektivita*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. s. 67 a násl.

K prvému (*ad a*) je na místě uvést, že závěry tuzemské judikatury²² přisvědčují – podle mého poměrně logicky – náhledu, podle něž výslovně označení daného za právnickou osobu nezbytné není a postačí, pokud právní norma zákonně síly k dané entitě jako k subjektu práva implicitně přistupuje, resp. pokud dané entitě přiznává vlastnosti, kterými se právnické osoby vyznačují.²³

Obdobně pak lze na tuto otázku nahlížet v rámci přijaté rekodifikační osnovy. Ust. § 20 odst. 1 NOZ v tomto duchu dnešní úpravu zpřesňuje, když stanovuje, že právní osobami nejsou pouze subjekty či organizované útvary, (i) o nichž tak stanoví zákon, nýbrž dané rozšiřuje a dodává, že (ii) není-li tohoto zákonného stanovení, postačuje, „[...] bude-li ze zákona právní osobnost [tj. způsobilost mít práva a povinnosti] jinak bez pochybností zřejmá.“²⁴

Je-li však konstatováno, že právnickou osobou jsou též ty subjekty, o nichž tak zákon výslovně nestanoví, avšak k nimž zákon jako k subjektům práva implicitně přistupuje, resp. jimž přiznává vlastnosti, kterými se právnické osoby vyznačují, je na místě zabývat se druhou z nastíněných otázek, tedy (*ad b*) ptát se na podobu onoho implicitního přístupu, resp. na to, které vlastnosti jsou oněmi vlastnostmi, jimiž se subjekt práva odlišuje od objektů právních vztahů.

Zmíněná judikatura inklinuje k přístupu označovanému jako *teorie podstatných náležitostí*,²⁵ když za vlastnosti vymezující právnickou osobu označuje (i) název právnické osoby, (ii) její sídlo, (iii) vymezení orgánů, jež navenek projevují její vůli, (iv) vymezení vlastního majetku sloužícího k plnění úkolů právnické osoby, (v) vlastní odpovědnost právnické osoby za majetkovou újmu způsobenou jiným a konečně též (iv) vlastní organizační strukturu. Ze stejného teoretického základu pak vychází též přijatá rekodifikační

osnova, která nad tento rámec výslovně „[z]důrazňuje [...] vlastnost právnické osoby jako organizovaného útvaru, neboť to je [dle důvodové zprávy] podstatný předpoklad její existence.“²⁶ S tímto přístupem se obecně neztotožňuji a příkláním se tak k závěrům J. Hurdíka,²⁷ který s odkazem na zahraniční literaturu²⁸ označuje *teorii podstatných náležitostí* za překonanou.

Dělitkem, které implicitně odlišuje objekty právních vztahů od právních subjektů, totiž podle mého názoru není název, sídlo, majetek či organizační struktura, ale pouze to, zda objektivní právo dané (a to i reálně neexistující) entitě ukládá povinnost či přiznává subjektivní právo, resp. to, zda objektivní právo při naplnění jistých právních skutečností (byť i jen potenciálně) připouští vznik individuálních práv či povinností dané entity.

Nebude například většího sporu o tom, že stoletá lípa je *de lege lata* objektem, nikoli subjektem právních vztahů. Pokud by však norma práva stanovila, že každá stoletá lípa stojící na návrší je povinna se v případě bouřky přemístit do údolí, tj. pokud by povinnost přesadit se byla uložena přímo lípám nacházejícím se na kopcích (nikoli jejich vlastníkům, detentorům, „správcům“, atp.), byla by již situace odlišná a k dotčeným stromům by bylo nezbytné jako k subjektům (nikoli k objektům) práva přistupovat, a to aniž by to o nich norma práva musela výslovně stanovit. Byly by to totiž právě lípy, na nichž by ulpívalo břemeno splnění právní povinnosti, což by z nich subjekty práva samo o sobě činilo.

Absurdita takovéto pomyslné právní normy, resp. tohoto příkladu je zjevná a je dána tím, že není dodržen funkční korektiv popsany v předchozí kapitole, tedy tím, že je subjektivní právo či povinnost uloženo entitě neschopné artikulovat či projevit vlastní vůli, resp. subjektu práva, u něhož tento „handicap“ není korigován fikcí, na jejímž základě by „jeho“ vůli projevila jiná entita za něj či jeho jménem. Pokud však onen funkční korektiv limitující vůli normotvůrce při přiznávání právní subjektivity bezvýhradně respektován je, lze zpřesnit, že vlastnostmi, které ze subjektu činí subjekt práva, je to, (i) zda projev vůle danému subjektu přiřazovaný je pro právo relevantní, a dále pak také to, (ii) zda jsou právní následky tohoto volního projevu v rovině normativní danému subjektu přičítány.²⁹

²² Srov. např.: 1) Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 21. 9. 1993, sp. zn. 7 Cmo 33/92, uveřejněný pod č. 52/95 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek. 2) Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 1998, sp. zn. Cpjn 68/97, uveřejněné pod č. 32/98 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek. 3) Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 17. 1. 1999, sp. zn. Cpjn 27/98, uveřejněné pod č. 19/99 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek. 4) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2010, sp. zn. 29 Cdo 1899/2008, uveřejněný pod č. 1/2011 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

²³ Opačně k tomu např. Hurdík, J. Právnické osoby - realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 3. s. 125–127.

²⁴ Důvodová zpráva k NOZ, s. 597–598.

²⁵ K teorii podstatných náležitostí blíže viz např.: 1) Hurdík, J. Právnické osoby - realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 3. s. 127. 2) Stuna, S., Švestka, J. Několik úvah nad státem jako právnickou osobou, zejména nad právní subjektivitou státních orgánů. *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 6. s. 291. 3) Hurdík, J. § 18. In Eliáš, K. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. 1. svazek, § 1–487*. Praha: Linde, 2008. s. 178.

²⁶ Důvodová zpráva k NOZ, s. 598.

²⁷ Hurdík, J. Právnické osoby - realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 3. s. 127.

²⁸ Simonart, V. *La personnalité morale en droit privé comparé*. Bruxelles: Bruylant, 1995. s. 89 a násl. [cit. dle: Hurdík, J. Právnické osoby - realita nebo fikce? *Právní rozhledy*. 1999, roč. 7, č. 3. s. 127.]

²⁹ Srov. např.: 1) Weyr, F. *Teorie práva*. Brno: Orbis, 1936. s. 112. (který právnickou osobu označuje dokonce za „bod přičitatelnosti“). 2) Čermák, K. Paradigma právního vztahu a pojmání právní subjektivity v české právní kultuře. *Právník*. 2001, roč. 140, č. 12, s. 1196.

Tak například v historickém ohlednutí byl průměrný římský otrok jako každý jiný člověk nadán vlastností formulovat a následně projevit vlastní vůli. Jeho jednání však zásadně nevyvolávalo *právní* následky anebo bylo přičteno jeho pánovi/vlastníkovi. Pokud by tak otrok býval chtěl například zakoupit movitou věc, (*ad i*) žádné *právní* závazky by z projevu jeho vůle směřujícího k uzavření kupní smlouvy nevznikly (což *per se* samozřejmě nevyklučuje vznik závazku morálního) anebo (*ad ii*) by mu nebyly přičteny; a to i navzdory tomu, že obsahově shodný projev vůle římského občana (tj. subjektu někdejšího práva) by pro onoho římského občana býval byl *právní* následky vyvolal a tyto následky by mu v rovině *právní* přičteny byly.

Jako obdobný případ ze současné doby pak lze uvést sdružení dle ObčZ, resp. společnost dle NOZ (§ 829 a násl. ObčZ, resp. § 2716 a násl. NOZ). Nebylo by obtížné prokázat, že tyto entity jsou nadány vlastností konstituovat a projevit vlastní vůli,³⁰ stejně jako zcela nepochybně mohou mít název, sídlo či vnitřní organizační strukturu. Pokud by se však sdružení osob dle ObčZ, resp. společnost dle NOZ pokusily o totéž, co otrok v předchozím případě, tj. zakoupit movitou věc, byl by takový projev jejich vůle obdobně jako v případě otroka (*ad i*) pro *právo* irelevantní anebo (*ad ii*) by byl přičten jinému. Kvalitativně shodný projev vůle jiné entity vystavené na korporátním základě (kupříkladu společnosti s ručením omezeným) by přitom již pro tuto entitu *právní* následky vyvolal a tyto *právní* následky jejího jednání by jí byly přičteny.

Že musí být naplněny oba předpoklady kumulativně, pak lze demonstrovat na příkladu psa, který při projevu své vůle směřujícímu ke snaze pokousat náhodného kolemjdoucího mu roztrhne kalhoty. Takový projev vůle pro *právo* relevantní následky spočívající například v tom, že napadenému vzniká právo na náhradu škody na potřhané nohavici, má. Protože však tyto – byť pro *právo* podstatné – konsekvence v rovině *právní* nejsou přičítány samotnému psovi, nýbrž jeho pánovi (vlastníkovi), nelze o psovi jako o *juristickém* subjektu uvažovat.

Obdobně pak pokud coby fyzická osoba projevím svoji vůli tím způsobem, že postarší dámu v prostředí hromadné dopravy nepustím sednout, subjektem *práva* ve vztahu k tomuto jednání nebudu, a to navzdory tomu, že si následky svého jednání přičtu sám, neboť budu v očích ostatních spolucestujících viděn jako hrubíán. Důvodem je fakt, že tento projev mé vůle není pro *právo* relevantní, resp. nevyvolává žádné *právní* následky (viz níže).

Pro to, aby tedy daná entita mohla být označena za subjekt *práva* (ať již *s*, nebo *bez* výslovného normativního zmocnění), je zásadně nezbytné naplnit součas-

ně oba předpoklady, tj. jak (*i*) existenci *právně* relevantního projevu vůle subjektu, resp. normativní fikce, na jejímž základě je tento projev vůle dané entitě přiřazován, tak (*ii*) existenci normativního pravidla, na jehož základě jsou ony *právní* následky jednání danému subjektu v rovině *právní* přičteny.

Na tomto místě se pak jeví být vhodné učinit krátkou odbočku k ust. § 17 odst. 2 NOZ, které stanoví, že „[z]řídí-li někdo právo nebo uloží-li povinnost tomu, co osobou není, přičte se právo nebo povinnost osobě, které podle povahy právního případu náleží.“³¹

Byť by se totiž za jistých okolností mohlo zdát, že tato *právní* norma je s mými předchozími závěry rozporná, je tomu naopak. Otázky vymezení *právních* subjektů se totiž toto ustanovení v zásadě nedotýká, když pouze konstatuje, že pokud by někdo zřídil subjektivní právo či uložil povinnost entitě, která (*ad i*) nemá vůli pro právo relevantní anebo (*ad ii*) již nejsou *právní* následky jí přiřazovaného projevu vůle přičítány, budou tato subjektivní práva, resp. povinnosti přičteny subjektu *práva*, jemuž dle povahy náleží. Tedy pokud by například jedním ze smluvních stran byly stoleté lípy zmíněné o několik řádků výše, „za něž“ by jistou smlouvu podepsal jejich vlastník, vznikly by ve smyslu ust. § 17 odst. 2 NOZ závazky z této smlouvy tomuto vlastníkovu (nikoli lípám), neboť zde *de lege lata* není *právní* normy (objektivního práva), která by připouštěla, aby subjektivní práva či povinnosti vznikly samotným lípám. Obdobně též v případě práv či povinností uplývajících na věcech (*in rem*) jsou tato práva nebo povinnosti přiznávána či ukládána jiným entitám (např. vlastníkům věcí) než věcem samotným.

Ust. § 17 odst. 2 NOZ tedy pouze vytváří pravidlo přičitatelnosti *právních* následků tam, kde je za subjekt *práva* označováno něco, co jím (v rovině *právní*) není, resp. tam, kde je snaha subjektivní práva či povinnosti přičíst entitě, u níž chybí objektivní právo, které by tento stav *aprobovalo*.

Jako dílčí závěr této části textu budiž řečeno, že dlouhodobým postojem tuzemské judikatury, který byl přejet do NOZ, je akceptovat coby *právnícké* osoby, tj. subjekty *práva* rovněž takové entity, o nichž tak norma *práva* nestanoví výslovně, avšak k nimž jako k *právníckým* osobám implicitně přistupuje. Oním implicitním přístupem *právní* normy, který ze subjektu činí subjekt *právní*, je to, zda (*i*) projev vůle dané entity (či projev vůle jí připisovaný) vyvolává *právní* následky a kumulativně také to, zda (*ii*) jsou tyto *právní* následky onomu subjektu v rovině *právní* přičítány.

³¹ § 17 odst. 2 NOZ.

³⁰ K otázce existence samostatné vůle kolektivního orgánu blíže viz např. Kornhauser, L., Sager, L. Unpacking the Court. *The Yale Law Journal*. 1986, roč. 96, č. 1. s. 82–117.

4. O partikularitě právní subjektivity

Vraťme se však k otázce povahy *právní* subjektivity, neboť celá situace je o poznání složitější, než bylo dosud nastíněno.

Bylo by mylné domnívat se, že *právní* subjektivita je vlastností *univerzální*, tedy že (i) byl-li projev vůle dané entity či projev vůle jí právem přiřazován v konkrétních situacích pro *právo* relevantní a současně (ii) byly-li právní následky tohoto jednání danému subjektu v rovině právní přičteny, je tato entita nadána jakousi generální *právní* subjektivitou a že naopak, (i) pokud projev vůle daného v konkrétním případě *právně* relevantní není anebo (ii) jeho následky danému subjektu nejsou přičítány, je tato entita *právní* subjektivity *univerzálně* zbavena. Jak totiž již bylo naznačeno na příkladu, v němž jsem prokázal své hrubiánství tím, že jsem postarší dámu nepustil sednout v prostředku hromadné dopravy, existuje celá škála jednání, které jsou *právně* irelevantní,³² a to navzdory tomu, že byly projeveny entitami, které v jiných případech atributy *právní* subjektivity naplňují.

Přemístím-li například list papíru z jedné části stolu do části jiné, jde bez dalšího o projev vůle (tj. úkon či jednání) člověka, který je v jiných případech schopen projevem vlastní vůle (*ad i*) vyvolat jisté *právní* následky, (*ad ii*) které mu jsou přičteny. S tímto konkrétním jednáním však norma práva zásadně žádné *právní* následky nespojuje, tj. nejedná se o *právní* úkon, resp. *právní* jednání,³³ a proto tedy ztrácí na smyslu uvažovat o tom, zda jsem ve vazbě k danému projevu vůle byl, či nebyl subjektem *práva*. Přesněji řečeno konstatování *právní* irelevance konkrétního projevu mé vůle implikuje, že ve vztahu k tomuto jednání jsem subjektem *práva* nebyl, neboť kdo nemá vůli *pro právo* relevantní, není *právním* subjektem.³⁴

Rozlišovat je pak nezbytné také v tom, za jakých okolností byl projev vůle daného subjektu či jednání jemu právem přičítané projeven. Vstupují-li například coby fyzická osoba do prostředků hromadné dopravy, uzavírám tím s dopravcem zásadně smlouvu o přepravě osoby (ust. § 760 a násl. ObčZ, resp. § 2550 a násl. NOZ). To však neplatí tehdy, jsem-li fyzickou osobou v postavení zaměstnance dopravce vykonávajícího po-

³² V tuzemské literatuře je tato skupina projevů vůle kvalitně popsána již L. Heyrovským, který je označuje jako „*činy bezprávně*“ (Heyrovský, L. *Dějiny a system soukromého práva římského*. 4. oprav. vyd. Praha: Nakladatelství J. Otto, 1910. s. 183 a násl.).

³³ K tomu blíže viz Ruban, R., Koukal, P. Několik poznámek k otázce nicotnosti v občanském právu. *Právní rozhledy: časopis pro všechna právní odvětví*. Praha: C. H. Beck, 2011, roč. 19, č. 23, s. 857–865.

³⁴ Nikoli však naopak, tedy že „[...] kdo není *právním* subjektem, nemá vůli *pro právo* relevantní [...]“ (viz Eliáš, K. Otázky formy při tvorbě vůle spol. s r.o. jejím nejvyšším orgánem. *Ad notam*. 1997, roč. 3, č. 1. s. 1.).

volání revizora či řidiče daného dopravního prostředku, neboť za těchto okolností – být jsem člověkem jako v případě předchozím a měl bych tak požívat totožné *právní* subjektivity – projev mé vůle spočívající v nástupu do vozidla zásadně žádné pro *právo* relevantní následky nevyvolá a já tak ve vztahu ke konkrétnímu jednání jako subjekt *práva* nevystupuji.

Obdobně lze ve vazbě na nadcházející *právní* úpravu uvažovat též například o podílových fondech, které dle ust. § 6 odst. 2 zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, ve znění pozdějších předpisů, nejsou právními osobami, resp. dle ust. § 103 zákona č. 240/2013 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, nemají *právní* osobnost. Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů, však stanoví, že „[p]loutníkem daně z příjmů *právnických* osob je [...] podílový fond podle zákona upravujícího investiční společnosti a investiční fondy [...]“.³⁵ Ve vztahu k povinnostem uloženým tímto zákonem je tedy nezbytné podílový fond jako subjekt *práva* vnímat.

Shodná úvaha je pak na místě též například u svěřenských fondů, které dle důvodové zprávy k NOZ sice nejsou nadány *právní* osobností.³⁶ Přesto je však na svěřenské fondy pro účely zákona o dani z přidané hodnoty pohlíženo jako na *právní* osoby a ve vztahu k těmto povinnostem se tak o subjekty *práva* jedná.³⁷

Pokud tedy kvalitativně shodný projev vůle za jistých okolností *právní* následky vyvolává a za jiných ne, resp. pokud jednání jednoho *právně* relevantní je, kdežto obsahově shodný projev vůle jiného pro *právo* relevantní není, je označení *právní* subjektivity coby *univerzální* vlastnosti nesprávné. Navzdory tomu, že teorie rozlišuje mezi *právní* subjektivitou *právnických* a *právní* subjektivitou fyzických osob (například v otázkách pořizování poslední vůle), když se vyjadřuje v tom směru, že „[...] není možné, aby *právní* osoba plně substituovala osobu fyzickou [...]“,³⁸ je nezbytné činit rozdíly nejen mezi, ale také uvnitř obou skupin, a to v tom, za jakých okolností daný subjekt vůli projevil.

Jako dílčí závěr této části textu je tedy na místě uvést, že úvahy o *právní* subjektivitě dávají smysl pouze v rovině *právní*, což již samo o sobě implikuje, že se nejedná o vlastnost *univerzální*, nýbrž o vlastnost *partikulární*, která je jednotlivým existujícím, či neexistujícím (fiktivním) entitám normou *práva* přiřazována v kontextu konkrétních případů. Otázkou, jež má být při přezkumu *právní* subjektivity kladena, tak není

³⁵ § 17 odst. 1 písm. c) zákona č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

³⁶ Důvodová zpráva k NOZ, s. 928.

³⁷ § 4b odst. 2 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

³⁸ Hurdík, J. *Právní osoby a jejich typologie*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. s. 59.

pouze, *kdo* je způsobilý mít práva a povinnosti, resp. *zda* je k tomu způsobilý, ale také *za jakých okolností* či *v jakých situacích*.

5. O jednání právnických osob v přijaté rekodifikační osnově

V předchozích kapitolách byla shrnuta zejména obecná východiska vnímání povahy právnických osob, resp. podstaty *právní* subjektivity. Nezbyvá tedy, než tyto závěry aplikovat na téma, které bylo avizováno v úvodu této stati, tj. na problematiku jednání právnických osob v nadcházející právní úpravě.

Přijatá rekodifikační osnova deklaruje „[...] *nahlížení práva* [...] *na právnické osoby jako na subjekty umělé (fiktivní)*.“³⁹ Vycházejíc z účinného právního řádu⁴⁰ tak nadcházející úprava proklamuje změnu ve vnímání podstaty *juristických* entit když se ve svých východiscích hlásí k „*ryzí*“ formě teorie *fikce*.⁴¹ Jedním z odrazů této tendence má být to, že vnitřní orgány *právnické* osoby (zejména orgány statutární) již nově nebudou projevovat její vůli, resp. nebudou jednat jejím jménem, tj. jednat přímo, nýbrž budou právnickou osobu za všech okolností toliko zastupovat.⁴²

Toto pojetí bez dalšího je možným koncepčním řešením,⁴³ avšak textace ustanovení, které deklarovanou zásadu normativně zachycuje, je nedokonalá, což způsobuje značné obtíže.

Ust. § 151 odst. 1 NOZ stanovuje, že „[z]ákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozdují a nahrazují její vůli.“⁴⁴ Pokud zákon či zakladatelské právní jednání určuje, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové jednotlivých orgánů nahrazují vůli *juristických* entit, musí tato vůle, aby bylo co nahradit, v prvé řadě existovat. Je-li pak jako výchozí bod akceptováno deklarované *fikční* pojetí *právnických* osob, tj. axiom reálné neexistence *juristic-*

kých entit, je tím implicitně konstatována též reálná neexistence jejich vůle. Aby tedy bylo co nahradit, musí být normou *práva* vytvořena fikce, na jejímž základě je obdobně jako sama *právnická* osoba též její vůle pro *právo* utvořena.

Tím se však odkrývá samo jádro obtíží, neboť NOZ o vůli *právnické* osoby v žádném ze svých ustanovení (vyjma diskutované ust. § 151 odst. 1 NOZ) nehovoří a nezbytnou fikci, na jejímž základě by byla vůle *právnické* osoby konstituována, neobsahuje. Za těchto okolností (při respektování východisek *fikční* teorie) nezbyvá než konstatovat, že vůle *právnické* osoby ani reálně (tj. v rovině faktické), ani pro *právo* (tj. v rovině normativní) neexistuje. Není-li tu však vůle *juristické* entity, není co nahradit, hypotéza ust. § 151 odst. 1 NOZ nemůže být naplněna a k zastoupení *právnické* osoby členy jejich orgánů dle tohoto ustanovení tedy nemůže dojít.

Podbízí se připustit, že neexistující vůle *právnické* osoby může být nahrazena existující vůlí členů jejich orgánů, tedy že *nic* lze nahradit *něčím*. Toto řešení je však až příliš zkratkovité, resp. logicky chybné, neboť z významu slovesa *nahradit* vyplývá, že *nic* být *něčím* nahrazeno za žádných okolností nemůže. Položím-li například na prázdný stůl vázu, není možné tvrdit, že jsem vázou nahradil *nic*, neboť jsem jí nahradil vzduch, který v prostoru nad stolem ulpíval. Obdobně též v příměru ke člověku mohu tvrdit, že umělá končetina nahrazuje končetinu původní, pouze tehdy pokud původní končetina vůbec kdy existovala. Není-li tedy reálně existujícího (tj. vůle *právnické* osoby) a není-li ani *normativní* konstrukce, která by pro *právo* vytvářela „[...] *pojmy, o kterých jsme přesvědčeni, že reálný základ ve světě nás obklopujícím nemají* [...]“⁴⁵ (fikci), resp. na jejímž základě by na fakticky neexistující bylo v rovině normativní jako na existující pohlíženo, *nic* (tj. reálně neexistující) *něčím* (tj. reálně existujícím) nahradit nelze.

Vnitřní rozpor ust. § 151 odst. 1 NOZ má pak mnohem silnější implikace, než se může na první pohled zdát. Za situace, kdy je širší rámec normativní konstrukce, na jejímž základě mají být projevy vůle orgánů *právnických* osob jí přiřazeny, neaplikovatelný, je popírán *funkční* korektiv limitující vůli normotvůrce při přiřazování *právní* subjektivity (viz výše). Dochází tak ke vzniku subjektů, jimž objektivní právo při nastoupení jistých skutečností sice potenciálně ukládá povinnosti a přisuzuje subjektivní práva, avšak tyto *právní* subjekty nejsou schopny o „*své*“ vůli vstupovat či vystupovat z/do *právních* vztahů, resp. svá práva vykonávat a uložené povinnosti plnit (vzpomeňme absurdity příkladu povinností lip na kopcích při bouřce).

To jsou závěry nad míru závažné, jež mají zásadní následky pro celý právní řád, protože je tedy na místě

³⁹ Důvodová zpráva k NOZ, s. 45.

⁴⁰ Doktrína zpravidla jako východiska současné úpravy označuje teorii *fikce* (srov. např. Knapp, V. O právnických osobách. *Právník*. 1995, roč. 124, č. 10–11, s. 896 a násl.) či též teorii „*smíšenou*“ [srov. např. 1) Hurdík, J. § 18. In Eliáš, K. *Občanský zákoník: velký akademický komentář: úplný text zákona s komentářem, judikaturou a literaturou podle stavu k 1. 4. 2008. 1. svazek, § 1–487*. Praha: Linde, 2008. s. 176. 2) Havel, B. Quo vadis obchodní vedení. *Obchodněprávní revue*. 2010, roč. 2, č. 3. s. 72].

⁴¹ Srov. důvodová zpráva k NOZ, s. 12–13, 20–22, 44–46.

⁴² K tomu v literatuře např. Dědič, J. K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. *Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11. s. 325–326.

⁴³ Srov. např. Fiala, J., Hurdík, J. K pojetí právnických osob. *Právník*. 1990, roč. 129, č. 10, s. 931.

⁴⁴ § 151 odst. 1 NOZ.

⁴⁵ Hurdík, J. *Právnické osoby: (obecná právní charakteristika)*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 57.

pokusit se nalézt logicky (vnitřně) bezrozporný výklad, který by umožnil tyto obtíže překlenout.

a) Prvou možností interpretace je část ust. § 151 odst. 1 NOZ znějící „[...] a nahrazuje její vůli [...]“⁴⁶ nevidět. Tedy akceptovat, že tento dovětek nemá žádný (natož pak normativní) význam, resp. připustit, že „[z]ákon stanoví, popřípadě zakladatelské právní jednání určí, jakým způsobem a v jakém rozsahu členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují [...]“⁴⁷; aniž by muselo nutně dojít k nahrazení vůle právnické osoby.

Tento přístup je však v rozporu s konstatováním důvodové zprávy, která praví, že „[v] obecných ustanoveních o orgánech právnické osoby se předně navrhuje stanovit, že ony to jsou, kdo v právnické osobě vlastním rozhodováním nahrazují její vůli [...]“.⁴⁸ To by samo o sobě nemuselo být argumentem natolik palčivým, neboť (zásadní) odklon od důvodové zprávy je při interpretaci NOZ nezbytný na vícero místech. Užitím výše popsaného myšlenkového konstrukt je však popírána elementární podstata torza axiomu *racionálního* normotvůrce, neboť je-li opuštěn přístup, podle něž „[...] členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují a [tím] nahrazují její vůli [...]“⁴⁹ je otázkou, jaký má diskutovaný dovětek v zákonném textu význam, když k nahrazení vůle právnické osoby nemůže za žádných okolností dojít.

Touto interpretací je tedy *explicitně* připuštěno, že normotvůrce do *právních* norem vkládá části textů, které je pro zachování funkčnosti právního řádu nutné přehlížet. To je z mého pohledu závěrem nepřijatelným, což pro mne činí nepřijatelným rovněž tento interpretační přístup.

b) Druhou možností výkladu ust. § 151 odst. 1 NOZ je toto ustanovení vnímat tak, že členové orgánů právnické osoby za ni rozhodují, čímž její vůli nenahrazují, nýbrž projevují. V tomto duchu by tedy podobně, jako je tomu dnes, členové orgánů právnických osob její vůli konstitovali a projevovali, tedy jednali přímo.

Dané interpretaci nahrává důvodová zpráva k NOZ, která ust. § 151 odst. 1 NOZ *srovnává* s ust. čl. 55 Schweizerisches Zivilgesetzbuch vom 10. Dezember 1907 (dále jen „ZGB“). Švýcarská úprava však na rozdíl od rekodifikační osnovy výslovně stanoví, že „[o]rgány jsou oprávněny právnické osobě vetknout [geben] její projev vůle [...]“ (pozn. – překlad autor),⁵⁰ což koresponduje také se závěry tamější doktríny, která k danému příkladu uvádí, že „[o]rgány právnické osoby jsou [zásadně] lidé prostřednictvím jejichž

činnosti vůle společnosti [...] dojde k projevu [...]“⁵¹ (pozn. – překlad autor), tedy že orgány právnických osob jejich vůli projevují, tj. že jde o jednání přímé. O nahrazování (*ersetzen, einbringen, einholen, substituieren*, atp.) vůle juristických entit dotčené ustanovení nehovoří. Rovněž tento druhý výklad je tak logicky vadný a podobně jako i v předchozím případě (*ad a*) jde proti textu zákona.

Nadto je tento myšlenkový konstrukt též v rozporu s vnitřním konceptem přijaté rekodifikační osnovy, z něž – byť to v důvodové zprávě k NOZ není řečeno výslovně – vyplývá, že přímé jednání právnických osob má být nově vyloučeno, resp. že právnická osoba je nově ve všech případech pouze zastupována.⁵² Funkčně lze pak tento rozkol nejlépe ilustrovat na ust. § 164 odst. 1 NOZ, které určuje, že „[č]len statutárního orgánu může zastupovat právnickou osobu ve všech záležitostech.“⁵³ To samozřejmě interpretaci, podle níž členové orgánů právnických osob projevují jejich vůle, samo o sobě nebrání, neboť tím není vyloučena možnost vnímat vztah ust. § 164 odst. 1 a § 151 odst. 1 NOZ coby *lex specialis* vůči *lex generali*, ani možnost, že by obě pravidla existovala vedle sebe a že by tak člen statutárního orgánu mohl jak projevit vůli právnické osoby (jednat přímo), tak právnickou osobu zastupovat. Faktické obtíže vyplývající z těchto řešení jsou však nasnadě.

Rovněž druhý výklad ust. § 151 odst. 1 NOZ, podle něž orgány juristických entit projevují jejich vůli, se tedy jeví být nepřijatelný.

c) Třetí, pro mě nejschůdnější variantou, je přijmout, že nadcházející právní úprava není vystavěna na teorii *fikce*, nýbrž na teorii *realistické*.

Pokud by totiž bylo připuštěno, že právnické osoby reálně existují, bylo by možné obdobně přiznat (a v jistých názorových prouděch tomu tak skutečně je – viz výše), že právnické osoby mají svojí vůli, která existuje nezávisle na tom, zda norma práva její existenci stvrzuje, resp. deklaruje, a která *ergo* může být ve smyslu ust. § 151 odst. 1 NOZ nahrazena vůlí členů orgánů juristických entit.

Ani tento přístup však není zcela bez kazu. Rovněž zde je totiž obdobně jako u prvního a druhého z mnou nastíněného výkladového řešení (*ad a* a *b*) – byť ne v natolik flagrantní míře – nezbytné do značné míry „*přimhouřit oko*“ nad racionalitou normotvůrce. Důvodová zpráva k NOZ totiž příklon k *fikční* teorii vnímání

⁴⁶ § 151 odst. 1 NOZ.

⁴⁷ § 151 odst. 1 NOZ.

⁴⁸ Důvodová zpráva k NOZ, s. 650.

⁴⁹ § 151 odst. 1 NOZ.

⁵⁰ Čl. 55 odst. 1 ZGB. („Die Organe sind berufen, dem Willen der juristischen Person Ausdruck zu geben.“)

⁵¹ Gmür, M., Hafter, E. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I, Einleitung. Personenrecht*. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1919. s 218. („Die Organe der jur. Person sind Menschen durch deren Betätigung der Wille der Körperschaft [...] zum Ausdruck gelang [...]“.)

⁵² K tomu blíže viz např. Dědič, J. K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. *Obchodně-právní revue*. 2011, roč. 3, č. 11. s. 325–326.

⁵³ § 164 odst. 1 NOZ.

právnických osob na mnoha místech výslovně deklaruje, čímž je tvrzení o tom, že je nadcházející právní úprava vystavěna na teorii *reality*, vůči mnohým částem důvodové zprávy protichůdné. *Realistickému* pojetí právnických osob však tatáž důvodová zpráva naopak na jiném místě nahrává, a to již zmíněným odkazem na švýcarskou právní úpravu, neboť švýcarská nauka je co do elementární podstaty právnických osob vystavěna relativně jednotně právě na teorii *reality*.⁵⁴ Sama důvodová zpráva je tak v této otázce vnitřně rozporná, protože je pro mne výklad připouštějící *realistické* zakotvení právnických osob podstatně přijatelnější než v případě prvního a druhého z výkladových řešení (*ad a* a *b*). To také (či snad především) proto, že v rámci předchozích interpretací bylo nezbytné připustit nejen iracionalitu důvodové zprávy, jako je tomu zde, nýbrž především iracionalitu, resp. nadbytečnost části zákonného (normativního) textu.

Realistickému vnímání juristických entit pak nahrávají i další drobné indicie zákonného textu. NOZ například přes důvodovou zprávou deklarovaný příklon k „*ryzímu*“ pojetí *fikční* teorie (viz výše) nadále hovoří o *orgánech* právnických osob, což lze chápat jako odkaz na *realistické* uchopení právnických osob⁵⁵ (resp. teorii organickou).⁵⁶ Stopu *realistických* východisek podstaty právnických osob pak lze nalézt také v ust. § 20 odst. 1 NOZ, které jako by konstatováním, že „[p]rávní osoba je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná [...]“⁵⁷ naznačovalo, že tento organizovaný útvar reálně existuje ještě před tím, než je jeho osobnost (*právní subjektivita*) *právem* uznána, resp. že snad dokonce sama reálná existence tohoto organizovaného útvaru je předpokladem pro udělení statusu *právní* osoby. Obdobně je tomu též v ust. § 127 NOZ, které pro případ, že právní osoba převezme *právní* jednání učiněné před normativním

uznáním její *právní* osobnosti, zakládá nevyvratitelnou právní *domněnku* (nikoli *fikce*), podle níž platí, že z takového jednání je daná právní osoba zavázána od počátku. Akceptace teorie *reality* by tak nemusela činit zásadnější obtíže.

Větší problémy by pak nemusely způsobovat ani funkční vazby. Lze si totiž sice představit spor, v němž se zastoupení právníké osoby členy jejích orgánů stane předmětem soudního přezkumu, když žalobce bude tvrdit, že k zastoupení právníké osoby členy jejího orgánu nedošlo, neboť zde v dané věci (či v daný okamžik) reálně (fakticky) nebylo vůle samotné juristické entity, čímž tedy nebylo co nahradit a hypotéza ust. § 151 odst. 1 NOZ tak nebyla naplněna. Tedy spor, v němž by soud byl nucen zkoumat reálnou (faktickou) existenci *vůle* (nikoli jejího *projevu*) právníké osoby, tj. existenci vnitřního postoje *juristické* entity ke konsekvencím, které by její optikou vůle potenciálně vyvolala, pokud by byla projevena navenek.⁵⁸ Řešení této otázky však není úkolem nemožným, neboť existence vůle je ve sporech přezkoumávána nezřídka.⁵⁹ Nad to se lze domnívat, že pokud by si soudní praxe *realistická* východiska vnímání podstaty právnických osob osvojila, utvořila by postupem času ustálenou judikaturu, na jejímž základě by bylo možné stanovit, že za naplnění jistých obecných předpokladů zde vůle právníké osoby je a *vice versa* že za naplnění jiných okolností reálná vůle právníké osoby chybí.

Přijetí předpokladu *realistické* podstaty právnických osob, a tedy i výklad, v jehož duchu orgány právnických osob nahrazují jejich reálně (fakticky) existující vůli, je tak – podle mého názoru – nejpřijatelnějším a nejméně „*invazivním*“ z předestřených. Tím samozřejmě apriorně nevylučují možnost jiných řešení a shodně též netvrdím, že rovněž mnou preferovaná interpretace je ve vazbě na protichůdná stanoviska důvodové zprávy k NOZ logicky zcela čistá.

Jako dílčí sumář této kapitoly je tedy na místě uvést, že nadcházející právní úprava jakožto odraz deklarovaného příklonu k teorii *fikce* mění pojetí jednání právnických osob, když orgány právnických osob nově neprojevují její vůli, resp. když jsou právníké osoby za všech okolností toliko zastupovány. To bez dalšího je možným přístupem, avšak textace NOZ je v tomto směru značně nedůsledná, což při vši snaze o nalezení logicky bezvadného výkladu vede k absurdním závěrům. Z předestřených interpretačních možností, jejichž prostřednictvím by tento stav bylo možné překlenout, se

⁵⁴ Srov. např.: 1) Honsell, H., Vogt, N. P., Geiser, T. *Zivilgesetzbuch. I, Art 1-456 ZGB (Basler Kommentar)*. 4. Auflage. Basel: Helbing Lichtenhahn Verlag, 2010. s. 426 a násl. 2) Gmür, M., Hafter, E. *Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch. Band I, Einleitung. Personenrecht*. Bern: Verlag von Stämpfli & Cie, 1919. s. 205. 3) Ve studijních textech srov. např. Brückner, Ch. *Das Personenrecht des ZGB. Dritter Teil. Die juristischen Personen allgemeine Lehren*; Verein, Stiftung (Art. 52–89 bis ZGB). [online]. Prof. Dr. Christian Brückner, LL.M. [cit. 2013-07-12]. Dostupné z: <http://www.cbrueckner.ch/pdf/AA01_Personenrecht3_ZGB_52_89.pdf>. 4) Nebo z českých autorů např. Ronovská, K. *Právní osoby v Česku a Švýcarsku. Časopis pro právní vědu a praxi*. 2004, roč. 8, č. 1. s. 11.

⁵⁵ Srov. též Dědič, J. *K právní povaze usnesení valné hromady v rekodifikaci soukromého práva. Obchodněprávní revue*. 2011, roč. 3, č. 11. s. 326.

⁵⁶ Blíže viz Gierke, O. v. *Deutsches Privatrecht*. Band 1, Allgemeiner Teil und Personenrecht. Leipzig: Duncker & Humblot, 1895. s. 265.

⁵⁷ § 20 odst. 1 NOZ.

⁵⁸ Srov. např. Pohl, T. *Právní skutečnosti*. In Švestka, J., Dvořák, J. *Občanské právo hmotné I. 5.*, jubilejní aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2009. s. 119.

⁵⁹ Namátkou např.: 1) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 10. 2002, sp. zn. 33 Odo 779/2001. 2) Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 8. 2009, sp. zn. 31 Cdo 135/2007, uveřejněný pod č. 28/2010 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

z mého pohledu jeví být nevhodnější v nadcházející právní úpravě opustit *fikční* základ výstavby juristických entit a přiklonit se k teorii *reality*.

6. Závěrem

V kontextu úvodních teoretických poznatků jsem se pokusil blíže analyzovat koncepční změny nadcházející právní úpravy související s elementárním pojetím právnických osob, resp. tvorbou jejich vůle.

V obecné rovině je v první řadě nezbytné zdůraznit, že kořeny dichotomie teorie *reality* a teorie *fikce* se nachází v rovině *faktické*, nikoli *normativní*. Jako subjekt *práva* tak může být označeno cokoli (a to i neexistující entita), přičemž tím, co ze subjektu činí subjekt *práva*, je existence *právně* relevantního projevu vůle daného uskupení (či vůle jemu připisované) a také to, že jsou *právní* následky daného projevu vůle tomuto subjektu pro právo přičítány.

Co se nadcházející právní úpravy týče, logicky nepracovaná textace NOZ vede ve světle obecných východisek k absurdním závěrům, které podle mého názoru nelze překlenout žádnou vnitřně bezrozpornou interpretací. Nejpříjemnější se pro zachování funkčnosti právního řádu jeví slevit z deklarovaného pojetí právnických osob coby reálně neexistujících entit a přiklonit se k východiskům teorie *reality*.

Dovolují si však předpovědět, že aby se praxe s pospanými obtížemi vyrovnala, odmítne se pod tíhou vítězího *pragmatismu* následky přijatých změn hlouběji zabývat a klouzajíc po povrchu setrvá s drobnými obměnami u současného chápání právnických osob. To

nemusí být a pravděpodobně ani nebude na závalu v relativně snadných případech. Tam, kde je však pro řešení daných situací vyžadováno sofistikovanějších úvah, se již obtíže pravděpodobně objeví. Sebelepší myšlenka vystavěná na logicky vadném základu totiž jen multiplikuje počáteční chybu.

V širším rozměru na této stati a v souvislosti s konkrétním zákonným ustanovením tak bylo prokázáno, že ani dnes není bližší zkoumání otázek spojených se základními pilíři právního řádu, resp. otázkami *právní* subjektivit či podstatou *právnických* osob překonané. Bez hlubšího chápání elementárních prvků právního řádu není možné postupovat od jednoduššího ke složitějšímu. Vnitřní bezrozpornost a logická výstavba, obojí vycházející z bezpodmínečného pochopení podstaty základních pojmů, jsou pak jedněmi z nejpodstatnějších hodnotových elementů celého systému.

Summary

The aim of this paper is to analyse changes in the general conception of legal bodies (especially their will declarations) which arise from the Czech passed recodificational concept. One of the gravest modifications of the present approach consists in the fact that the legal bodies are no longer going to be able to act directly; instead they are going to be represented all the time. This concept is of course one the possible approaches; however, the wording of the rule of law forming this principal is imperfectly drafted. That implicates considerable troubles.

Pojem legitimacy a krize lidských práv

Martin Hapla*

„Každá moc a vůbec každá životní šance má snahu se ospravedlnovat.“¹

Úvod

V jistém smyslu můžeme říci, že se tématem legitimacy práva zabývají filosofové, právníci, politolo-

gové i státovědci již od nepaměti. Klademe-li si otázku po legitimitě práva, zpravidla se ptáme po jeho oprávněnosti – hledáme jeho ospravedlnění.³ Je přirozené, že

* Mgr. Martin Hapla, interní doktorand na Katedře právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno.

¹ WEBER, Max. *Autorita, etika a společnost. Pohled sociologa do dějin*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. 294 s. ISBN 8020406115. S. 62.

² Rád bych na tomto místě poděkoval prof. JUDr. PhDr. Miloši Večeřovi, CSc. za jeho podnětné připomínky k tomuto textu.

³ Srovnej též sofistikovanější vymezení Vojtěcha Bellinga: „Pojem legitimacy je v první řadě spjat s politickou mocí, faktickou schopností činit a prosadit kolektivně závazná roz-